

3. Hídépítés a generációk között

Valamikor 1991 őszének kora reggelén sétálok a bonyhádi gimnázium felé. Tizenöt éves vagyok. Megkérlek, kedves olvasó – de csak ha ennél idősebb vagy –, hogy most gondolatban te is menj vissza a tinédzserkorodba! És emlékezz vissza arra, hogy mit gondoltál akkor az időskorról... Szóval tizenöt évesen sétálok az iskolába, amikor is elbiciklizik mellettem egy harminckét éves férfi. Ránézek, és elgondolkodom, hogyan lehet élni, mit is lehet csinálni ilyen öregen. Mit csinálnak az emberek harminc felett? Harminc felett?! Az valami elképzelhetetlenül nagy kor, gyerekekkel, családdal, befutott karrierrel, már szinte lezárt jövővel. Ha visszajöttél velem gondolatban a saját tinédzserkorodba: te hogy voltál ezzel? Melyik korosztályt gondoltad akkor már idősnek?

Ehhez képest, most száguldva az ötven felé, azt gondolom, van még élet harminc felett is... és hogy az idősödés valahol talán hetvenöt fölött kezdődik. Amin legutóbb az

egyik előadásomon felháborodott egy hetvennyolc éves hölgy: ha most én öregnek hívom őt, akkor minek nevezem a kilencvenhárom éves szomszédját? Mert a szomszéd szerinte tényleg idős, de speciel ő még nagyon messze érzi magát ettől...

Minden viszonylagos. Az, hogy ki fiatal, és ki idős, végképp az.

Nagyon sok előadásomon, de akár cikkben, munkahelyi beszélgetésben kerül elő az a szófordulat, hogy „fatalabb” meg „idősebb generációk”.

Csakhogy én azt gondolom, nincs olyan, hogy fiatal vagy idős generáció.

Egy generáció nem tud fiatal vagy idős lenni.

A tagjai tudnak azok lenni, ám az meg viszonylagos, hogy éppen aktuálisan fiatalok-e, vagy idősek. Pláne, hogy kihez képest fiatalok vagy idősek.

Én a hetvenes évek második felében születtem, így generációelméletileg X generációs vagyok.

Amikor születtem, kifejezetten fiatalnak számítottam, de már akkor is X generációs voltam.

Ma már régebb óta vagyok fiatal, és most is X-es vagyok.

Negyven év múlva a mostani fejem szerint is viszonylag idős leszek, viszont attól még mindig az X generációba fogok tartozni.

Ma a legfiatalabbak az alfák. Ők nyolcvan év múlva is az alfa generáció tagjai lesznek, noha nem lesznek már a legfiatalabbak. Most éppen fiatalok.

Azonban nem az az alfa generáció
legfőbb jellegzetessége,

tulajdonsága vagy sajátossága, hogy fiatal. Csupán a mostani pillanat adottsága ez. Viszont ettől függetlenül az erre a nemzedékre jellemző tulajdonságok többségüknél idős korukban is ugyanígy megfigyelhetők lesznek.

Az életkor és a generációhoz tartozás tehát két, egymástól független kategória.

A generációnak semmi köze az életkorhoz,
az életkornak pedig semmi köze a generációhoz.

Nézzük a kettő közötti különbséget!

Tessék megkapaszkodni, most egy nagy mondás következik: az életkor egy állapot, amely az idő múlásával mindenkinél dinamikusan változik. Szóltam előre, hogy erős mondat lesz!

Ami viszont ezzel párhuzamosan szintén változik, az az, hogy kit tekintünk fiatalnak, és kit idősnek. Ugyanis sokak fejében ez a két fogalom egy-egy nagy, homogén csoport. Vannak „a” fiatalok, és van-

nak „az” idősek. A nálunk fiatalabbak az előbbi, a nálunk öregebbek pedig az utóbbi társaság – és a hangsúly a „nálunk”-on van. Ugyanis ahogy idősödünk, úgy bővül a fiatalok kategóriája, és szűkül az öregeké. Korunk sajátja, hogy míg a fiatalokhoz mindenki örömmel tartozna, addig az öregekhez már nem annyira. Erről is szólt a bevezető történetem: tinédzserként a tíz év alattiak voltak nekem a fiatalok, a harminc év felettiak pedig az idősek. Most már, mondjuk, a negyven év alattiakat hívom fiatalnak, és a hetven felettieket idősnek. Bővült az ifjabbak, és szűkült az öregebbek köre.

Na de valójában meddig tart a fiatalkor? Mikor ér véget a fiatalság? Mikor ébredünk fel úgy, hogy „ma ért véget a fiatalkorom”? És ugyanígy: mikortól válnak idősé? Vannak konkrét dátumok, időpontok, amikor ezeket a határokat átlépjük?

Véleményem szerint az már valahol generációs tapasztalás lesz, hogy ki hol húzza meg magának ezeket a határokat: hiszen teljesen más életkortól számított valaki idősnek 1965-ben, mint most, 2023-ban. Az akkori nyugdíjasok ma még javában dolgoznának, és ahelyett hogy nagyszülők volnának, nagy eséllyel a még otthon lakó fiatal felnőtt gyerekeikről gondoskodnának.

De annak a megítélése, hogy meddig tart a fiatalság, mikor is kezdődik el az önálló felnőtté válás idősza-

ka, szintén kitolódott. Míg az „én időmben” a többség nagyjából tizennyolc évesen kezdte meg az önálló életét, addig ma átlagosan huszonhét évesen költözik el egy magyar fiatalember otthonról.⁷ Természetesen nagyon sok oka van ennek a folyamatnak: egyrészt a tanulással töltött idő kitolódott, valamint ott van a hosszabb várható élettartam, vagy említhetjük a jelentősen megnőtt lakhatási és/vagy tanulási költségeket is, hiszen ezek mind befolyásolják a mai fiatalok életét.⁸ De ennek lehet a következménye, hogy míg 1990 környékén már felnőttek hívtunk egy huszonöt évest, ma sokkal inkább nézünk rá még fiatalemberré, urambocsá: kamaszként.

Ez tehát az *életkor*.

A *generációhoz való tartozás* viszont egy közös

tapasztalati gyűjtemény, élménygyűjtemény,

7 Lásd https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fiatalok/atlagosan_27_evesen_koltozunk/index.html. (Az utolsó letöltés ideje: 2023. április 5.) 2005-ben a tizennyolc–harmincnégy évesek 50, 2019-ben 62 százalékuk nem hagyta még el a szülői házat. Ez nem magyar sajátosság, az adatok igazodnak a nemzetközi trendekhez. Az EU-ban a svéd fiatalok költöznek el a legkorábban, körülbelül tizennyolc évesen, a horvátok pedig a legkésőbb, harminckét évesen.

8 Az X generáció (1965–1979) elkölthető jövedelme arányaiban lényegesen magasabb volt a Z generációsok (1995–2009) jövedelménél akkor, amikor az X-esek voltak annyi idősök, mint most a Z-ek.

amelyet a gyerekkorban megtapasztalt valóság határoz meg az azonos időszakban születetteknek. Attól függően ugyanis, hogy ki mikor látta meg a napvilágot,

hogymilyen földi környezettel találkozott
kisgyermekként,

alakul ki a tudatában és a tudatalattijában, milyen értékek, feltételek és keretek mentén fogja érzékelni és működtetni az életet.

Erre utaltam az öregséggel kapcsolatos tapasztalat megélésének említésekor. Például ha gyerekként azt látod, hogy a nagymamád ötvenöt évesen nyugdíjba megy,⁹ mert már idős, akkor megfogalmazódik benned, hogy ötvenöt éves korban van egy vízváltó az életben. Ezért ehhez képest határozod meg – persze tudattalanul –, és határozza meg a társadalom is, hogy meddig vagy fiatal: ha ötvenöt évesen nyugdíjba kell menni, akkor húsz-huszonöt évesen az ember elkezd dolgozni, hiszen maximum harminc-harmincöt éve van arra, hogy felépítse a saját egzisztenciáját, felnevelje a gyerekeit, elérjen mindent anyagilag, amit csak tud. Utána pedig jön a nyugdíj, a megérdemelt pihenés és az unokák.

9 A 20. század utolsó évtizedéig a nők öregségi nyugdíjkorhatára ötvenöt év volt.

Ugyanakkor ha azt látod gyerekként, hogy nincs az aktív életkornak felső határa, hogy a világban, de a saját kis környezetünkben is nagyon sok hatvanas mellett igen sok hetvenes vagy akár nyolcvanas is dolgozik, más kép alakul ki benned az idősődéssel kapcsolatban. Ha a gyerekkorodban folyamatosan jönnek szembe a hírek arról, hogy nagy valószínűséggel sokáig élhetsz, ráadásul ezeket az információkat olyan emberek kutatják és mondják el, akik maguk is jóval idősebbek ma, mint harminc éve az öregségi nyugdíj korhatára volt, akkor újraértelmezed magadban az élet főbb szakaszhatárait. Valahol nem meglepő, hogy ez alapján eltolódik a fiatalság határa: később kezdenek el dolgozni ma a fiatalok, később alapítanak családot, és később születik meg az első gyermekük is.¹⁰

Ugyanakkor mások a fogalmaink, a következtetéseink, sőt még a szavaink is!

Néhány hete egyik fiatal kolléganőnknek jött egy – számára – szürreális üzenet valamilyen „Mégvagy hadnagy”-ről. Fogalma sem volt róla, miről van szó, amíg el nem magyaráztuk neki, hogy ez egy nyolcvanas években futott rajzfilm karaktere.¹¹ Gyorsan utánanézett a legismertebb videós keresőn, majd meg-

10 A KSH adatai szerint a nők átlagos életkora az első gyermekük megszületésekor 29,08 év volt 2021-ben. 1980-ban 22,86 év; 2001-ben pedig 25,33 év.

11 *Jamie és a csodalámpa*, angol televíziós rajzfilmsorozat. A Magyar Televízió először 1979-ben tűzte műsorra.

lepetten felkiáltott: „De hát ez a rendőr segwayen közlekedik! Harminc évvel korábban feltalálták ebben a rajzfilmben, mint a valóságban!” Soha, de soha nem jutott volna eszembe gyerekkorom egyik kedvenc rendőr figurájáról (a másik Pityke őrmester volt) a segway. Ehhez egy teljesen más generáció szemléletmódja kell...

Aztán: az „Üdv a B oldalon!” életközepi születésnapi köszöntést igazán csak az érti, aki élt már akkor, amikor még volt bakelitlemez vagy audiokazetta. Már a CD-k és a DVD-k világában sem volt értelme a B oldalnak, ma pedig végképp nehéz olyan alkalmat találni, amikor a gyerekeinknek meg tudnánk tanítani, valójában mit is jelent ez.

A 20. századi ember „öreg ketyegőnek”¹² hívta a saját szívét, de szakmai berkekben is az ipari forradalom fogalmait használták, úgymint (szív)pumpa, (szív)billentyű, motor... Ma viszont, ha elfelejtünk valamit, vagy nem kapcsol olyan gyorsan az agy, akkor „leég a membrán”, „beüt a kék halál”, esetleg „lefagy a vincteszter”.

A hatvanas években készítették el az első olyan számítógépet, amely több processzorral is rendelkezett, így egyszerre két vagy akár több feladatot is el tu-

12 A *Halló, halló!* című angol televíziós sorozatban (1982–1992) mondta ezt az egyik karakter, Monsieur Alfonse szinte minden epizódban, utalva öregedő szívére.

dott végezni párhuzamosan. Ezt a funkciót nevezték el *multitasking*nek.¹³ Szerintem nincs olyan ember ma, aki ne ismerné ezt a szót: persze nem a számítógépek világából, hanem mint emberi képesség. Pedig nem az. Az agyunk ugyanis nem gép, bármennyire szeretnénk is úgy tekinteni rá. De mára beépült a szótárunkba ez a szó mint humán készség, és vannak olyan embertársaink, akik őszintén hiszik, hogy képesek a multitaskingre. Ahogy változik a világ (a makrokörnyezet), úgy alakul át a nyelvünk, a beszédünk.

És ez csupán egy-két kiragadott példa a rengeteg változás közül, amely érintett minket, embereket. Még mennyi-mennyi minden történt az elmúlt hatvan-nyolcvan évben, ami gyökereiben változtatta meg azt a tapasztalati környezetet, amelyet úgy hívunk: gyerekkor! Például hogy megtanuljuk, megtanulhatjuk, mit is jelent nekünk a Föld. Hogyan kell itt élni, és hogyan kell a többi emberrel együtt élni...

Számomra ez a generációs változás.

Azt, hogy mi számít normálisnak, az éppen adott időszak társadalma határozza meg. A normalitás, az elfogadott értékek attól (is) függnek, hogy mikor és hol vagyunk.

Mi volt a normális Magyarországon 1960-ban? És mi 1985-ben? Mi a normális 2023 Magyarországon?

13 Angol szó. A *multi* azt jelenti: 'több, sok', míg a *tasking* a 'feladat, feladatvégzés, munka'. Tehát több feladat egyidejű, párhuzamos elvégzését takarja a kifejezés.

A születésünkkel kezdődik a szocializációnk, amely egy nagyon hosszú folyamat. Ennek során a minket körülvevő társadalom attitűdjeit, értékrendjét, szokásait, viselkedésmintáit és felhalmozott tudását tanuljuk meg, és saját magunkon keresztül hozzuk összhangba ugyanennek a társadalomnak az elvárásaival.

A sikeres szocializáció jele a társadalmi elfogadás.

Megvan ez az elfogadás most? Megadjuk utódainknak az elfogadást a viselkedésükre? Vagy hibáztatjuk a saját gyerekeinket a miatt az új, követhetetlen online rendszer miatt, amelyet tulajdonképpen mi adtunk át nekik?

Harminc-negyven éve a családi, az iskolai, a munkahelyi és a társadalmi elvárások nagyjából ugyanazok voltak. Ma ezek az elvárások merőben eltérőek, sőt akár még egymás ellentétei is: más kritériumokat állít fel a szülő, és akár gyökeresen más értékeket preferál az iskola. De hogy a munkahely új dolgokat vár el fiatal munkavállalójától, mint amelyekkel az addigi életében találkozott, az szinte bizonyos.

Fiatal legyen a talpán, aki rájön, hogyan tud mindeknek megfelelni.

Ezért a többség megkeresi a legkönnyebb utat, a leggyorsabb elfogadást, amit most az online tér kínál...